

Rusko-američki odnosi od partnerstva do sankcija

Raspadom bipolarnog sistema međunarodnih odnosa struktura vrha međunarodnog poretka radikalno se promijenila. Umjesto dvije super sile, koje su svojim ekonomskim, vojnim, političkim i ideološkim paradigmama diktirale glavninu međunarodnih odnosa, ostala je na vrhu samo jedna super sila: Sjedinjene Američke Države. U tom novom rasporedu, često puta nazvanim unipolarnim, bilo je malo mjesta za Rusiju. Iako je ona i dalje svojim nuklearnim oružem i brojem nuklearnih centrala predstavljala važnu nuklearnu silu, to se ipak uzimalo kao negativno određenje, a ne kao dokaz statusa super sile, odnosno prijetnja eventualnoj sigurnosti. Želja za spuštanjem ranga Rusije, odnosno smanjivanje njezinog značenja bila je evidentna u svim administracijama i to je bila okosnica američke politike prema Rusiji. Umjesto nekadašnjeg statusa super sile s kojom je Amerika mogla ravnopravno raspravljati o svim međunarodnim problemima, Rusija je u postbipolarnom svijetu spuštena na razinu regionalne sile s kojom, osim kontrole nuklearnog oružja, Amerika nije imala nekih zajedničkih velikih tema za diskusiju.

Rusija u traženju svog mjesta u svijetu

Rusija u traženju svog mjesta u svijetu bila je akter koji je sada daleko zaostao i o kojoj u sigurnosnom pogledu nije trebalo voditi previše računa. Činilo se da je Rusija vrlo daleko do toga da bi mogla zauzeti snažnije mjesto pri vrhu svjetske politike i da, bez obzira na rusko povezivanje na multilat realnost, zajedništvo interesa i međusobno javno pravo, ta zemlja ostaje daleko iza Amerike. To je odgovaralo i glavnom američkom vanjskopolitičkom strategijskom cilju koji je isticao da Amerika u posthladnoratovskom svijetu ne smije dopustiti da nastane neka nova zemlja koja bi mogla ugroziti interese Sjedinjenih Država.¹

Postupne promjene u viđenju Rusije nastaju dolaskom Putina na vlast i njegovim nastojanjem da se ponovno uđe u vrh svjetske politike. Iako je Rusija daleko od onoga što je nekada bio Sovjet-

¹ S. Kay, *Global Security in the Twenty First Century: The Quest for Power and the Search for Peace*, Oxford 2006, p. 91.

ski Savez, očito je da je to država s najvećim teritorijem na svijetu, značajno proširena na Zapadu i na Istoku, na raskršću civilizacije koje se sudaraju i koje mogu, u stanovitim situacijama, predstavljati nova značajna žarišta sukoba. Rusija je bogata energentima i sirovinama, to je zemlja velikog potencijala i strateških sposobnosti akcije od Evrope, Irana, nekih država Bliskog istoka, pa sve do NDR Koreje, Kine, Indije, Afganistana, pa čak i Latinske Amerike. Rusija, a niti ruska politika, nije sinonim za nekadašnju sovjetsku globalnu politiku, koja je uz sve atribute vojne i političke sile, imalo i onu značajnu ideološku komponentu, oko koje se moglo tražiti saveznike širom svijeta, ali je očito da suvremena Rusija nije više niti ona zemlja tranzicije koja je tih prvih godina proizvodila tek oko 50% vrijednosti proizvodnje bivšeg SSSR-a. Rusija je manja od bivše super sile, kako po teritoriju, tako i po broju stanovnika, njezina ukupna moć je, naravno, daleko od američke, ali to nije spriječilo Putina i njegove suradnike da svih ovih godina uporno zagovaraju ruski povratak u vrh svjetske politike.

Neki analitičari ističu da je to izraz nespремности mirenja s realnošću, puka iluzija ruskih lidera, nedosanjani san ili, na kraju, neostvariva vizija. Međutim, ako se promatra drukčije može se reći da je to prije svega bilo vezano uz stalno nastojanje da se likvidira Jeljcinovo negativno nasljeđe, stvore temelji za razvoj moderne (ili bar modernije) države i da se na tim osnovama za Rusiju izbori odgovarajuće mjesto u međunarodnim odnosima. Ta dva smjera: unutarnja stabilizacija i razvoj i traženje novog međunarodnog položaja sastavni su djelovi Putinove politike izgradnje nove Rusije.

Iako su Bush i Gorbačov na svom sastanku na Malti 1989. godine tvrdili da se raspad socijalističkog sistema u Istočnoj Evropi i promjene koje su započete neće uzeti kao izraz jednostrane zapadne pobjede, već da će biti interpretirane kao pobjeda demokracije: na obje strane, ipak do toga nije došlo. Rusija je bila viđena kao poražena zemlja koju se uspoređivalo s poraženim silama u II svjetskom ratu – Njemačkom i Japanom. Kako je pisao ugledni profesor Stephen Cohen, Rusiju se htjelo vidjeti kao zemlju bez punog suvereniteta na unutrašnjem planu s autonomnim nacionalnim interesima u inozemstvu.²

Praktične mjere, koje je Zapad na čelu s Amerikom htio postaviti u postsovjetskoj Rusiji, svodile su se na nadgledanje postkomunističkog političkog i ekonomskog razvoja, stupnja odnosa Rusije s bivšim republikama, realizacije zapadnih projekta tranzicije i pokušaja uvođenja zapadnog demokratskog modela u Rusiju. U tom sklopu bio je vidljiv i snažan američki pritisak da se onemogućilo kakvo novo okupljanje bivših sovjetskih republika s Rusijom. Najave mogućeg povezivanja Rusije – Bjelorusije i Ukrajine, a zatim Bjelorusije i Rusije bile su odmah u Washingtonu dočekane s

² Vidi opširnije: R. Vukadinović, *Amerika i Rusija*, Zagreb 2008, pp. 154–155.

energičnim protivljenjem, jer se u njima vidjela prilika prije svega za jačanje ruskih pozicija.

Kako bi SAD parirale takvim novim ruskim nastojanjima jačanja pozicija u Washingtonu je odlučeno da se prekrši obećanje dato Gorbačovu o neširenju NATO-a na Istok. U interpretaciji nekadašnjeg američkog ambasadora u Moskvi, Jacka Matlocka, državni sekretar Baker uvjeravao je Gorbačova da se NATO neće širiti „niti jedan inč” na Istok,³ što naravno da nadobudni i, prilično naivni, tadašnji sovjetski lider nije postavio u nekom ugovornom pisanom obliku, te se oko te interpretacije mogu samo voditi sporovi. U njih se na bruxelleskom forumu 2009. uključio i ruski ministar vanjskih poslova Lavrov koji je rekao da je Zapad lagao i obmanuo tadašnjeg sovjetskog lidera.

Clintonova administracija bila je ta koja je, smatrajući da je Rusija slaba, odlučila započeti proces širenja NATO-a.⁴ Bushova administracija povukla se jednostrano iz ABM sporazuma i nastavila je sa širenjima NATO-a na istok mnogo inča dalje od onoga što je Baker bio naznačio. Rusija je bila među prvim zemljama koje su nakon terorističkog napada od 11. septembra 2001. izrazila želju za uključivanjem u antiterorističku koaliciju, ona je isto tako pružila i podršku američkim vojnim naporima u Afganistanu, no to nije spriječilo Ameriku da uđe u sferu tradicionalnog ruskog interesa i energetske rezervi od Baltika, Ukrajine, Gruzije pa do Centralne Azije i Kaspijskog mora. Najbolju naznaku novog američkog pristupa Rusiji dao je u svom izvještaju utjecajni Council of Foreign Relations iz New Yorka koji napušta ideju velikog partnerstva s Rusijom i umjeto toga apelira na upotrebu termina: „selektivna suradnja”, „selektivna opozicija” ili čak „containment Rusije”.⁵

U povijesti je Sovjetska Rusija doživjela intervenciju nakon Revolucije, a iza toga uslijedio je „cordon sanitaire”. U doba Hladnog rata politika containmenta trebala je, također, vojnim bazama okružiti Sovjetski Savez, te u Moskvi sigurno nije bilo iluzija o tome da širenje NATO-a predstavlja nov oblik containmenta Rusije. Putin i njegovi suradnici ocijenili su da Amerika želi slabiju Rusiju, koja neće imati značajnije mjesto u međunarodnim odnosima i koja će ostati kao svojevrsna energetska baza industrijskog svijeta. To je posebno mobiliziralo one snage u Rusiji koje su tvrdile da je Rusija evro-azijska zemlja, da je preveliko oslanjanje na Zapad štetno, da su moralne vrijednosti Zapada i Rusije nespojive, te da je Rusija dovoljno velika i snažna da može bez Zapada.

³ J. F. Matlock, *Super Power Illusions: How Myths and False Ideologies Led America Astray – and How to Return to Reality*, Yale, 2010, pp. 62–63.

⁴ G. A. Maclean, *Clintons Foreign Policy in Russia: From Deterrence and Isolation to Democratization and Engagement*, London, 2006.

⁵ Council of Foreign Relations, „Russia Wrong Directions”, Task Force Report 57. 2006.

Prateći ta nova kretanja u Rusiji, američka politika je nakon ulaska NATO-a u prve tri istočnoevropske zemlje: Češke, Poljske i Mađarske, pokrenulo drugi krug širenja 2004. koji je u NATO uveo novih sedam zemalja.⁶ Oni malobrojni, koji su pozivali na oprez u širenju, bili su zaustavljeni argumetima da jedino tri baltičke države graniče s Rusijom i da je to sastavni dio jačanja demokracije u Evropi. Ako je taj drugi val prošao relativno smireno, najava da bi Ukrajina i Gruzija mogle postati članice NATO-a izazvala je odlučnu rusku reakciju. U Moskvi je izjavljeno da bi upućivanje poziva tim zemljama bila velika strateška pogreška, koja bi mogla imati ozbiljne posljedice za evropsku sigurnost. Putin je izravno izjavio da bi svojim ulaskom Ukrajina mogla započeti proces svog nestajanja.⁷

Američki pokušaj zauzimanja Osetije i Abhazije, koji je poduzeo tadašnji gruzijski predsjednik Sekašvili, naišao je na oštar odgovor Rusije⁸, koja je odbila gruzijski napad i omogućila da se oba teritorija proglase „suverenim državama”. To je bio jasan odgovor kako će Moskva reagirati na širenje NATO-a u svom susjedstvu. Ako je ta ruska akcija za trenutak zaustavila širenje u smjeru Rusije, NATO je ipak nastavio sa svojim širenjem na Balkanu, te su Hrvatska i Albanija postale članice 2009.

Uz privremeno napuštanje ideje o uključivanju Gruzije i Ukrajine u NATO, u Evropskoj uniji izrađena je Inicijativa za istočno partnerstvo, koja je trebala približiti rusko susjedstvo EU – Moskva je odmah ocjenila da EU nastoji stvoriti svoju novu sferu utjecaja na Istoku i da je to zapravo priprema za ulazak tih zemalja u NATO. Istodobno, Amerika je ojačala akcije Nacionalnog pokreta za demokraciju u Ukrajini koji je razvio široke aktivnosti ističući da je jedan od ciljeva rušenje ideologije ruskog imperijalizma kojeg reprezentira Putin.

Sve to zajedno, što je čikaški profesor Mearsheimer nazvao „trostrukim paketom”⁹ širenja NATO-a, Istočno partnerstvo i promocija demokracije stvaralo je plodno tlo za rusko negodovanje. Još 2007. godine u razgovoru s ruskim vojnim vrhom Putin je naznačio tri glavna elementa koji otežavaju i onemogućavaju razvoj boljih odnosa između Rusije i Zapada:

- predložena izgradnja američkog antiraketnog štita u Istočnoj Evropi,
- izgradnja vojnih baza u evropskim zemljama
- širenje NATO-a.¹⁰

⁶ O širenju NATO-a v. opširnije L. Čehulić-Vukadinović, *Euroatlantizam*, Zagreb, 2003, pp. 162–214.

⁷ J. J. Mearsheimer, „Why the Ukraine Crisis Is the West's Fault”, *Foreign Affairs*, septembar-oktobar 2014, p. 79.

⁸ Neki autori u ruskom odgovoru na gruzijsku krizu vide dokaz obnove ruske sile i autonomno djelovanje Rusije kao samostalnog aktera u međunarodnim odnosima. J. Mankoff, *Russian Foreign Policy: The Return of Great Power Politics*, London, 2009, p. 3.

⁹ Mearsheimer, op. cit., p. 80.

¹⁰ Vukadinović, op. cit., pp. 155–9.

Ocjenjujući da su sve tri aktivnosti usmjerene protiv Rusije i ruskih interesa, Putin je izjavio da je potrebno razvijati snažnu odbranu koja će biti u stanju spriječiti takav nepovoljan razvoj odnosa i održavanje prijatnje na ruskim granicama. Na temelju tih procjena ojačane su ruske vojne snage, izvršena je modernizacija i pažljivo su analizirane pouke iz kratkog sukobljavanja s Gruzijom, gdje se ruska vojna sila u početku nije pokazala previše djelotvorna.

Pokušaj resetiranja odnosa

Dolaskom Baracka Obame na predsjednički položaj rusko američki odnosi odmah su postavljeni u smjeru resetiranja. Htjelo se vjerovati, na obje strane, da su loši odnosi rezultat Bushove politike i da u novim uvjetima nema razloga za njihovu stagnaciju. Na svom prvom sastanku s Obamom Putin se požalio na zastoj u pregovorima oko kontrole nuklearnog oružja i širenja NATO-a, ali je američka strana vjerovala da unatoč toga dijalog može ići uspješno, posebno s Medvedevim, koji je tada bio predsjednik Ruske Federacije.

Vjerojatno u želji da pokaže dobru volju Obama je zaustavio izgradnju raketnog štita, koji je predviđao stacioniranje američkih raketa i radara u Češku i Poljsku. Taj potez izazvao je žučne reakcije u ove dvije države koje su počele sumnjičavo gledati na novog američkog predsjednika, strahujući da se stvara neka nova vrsta rusko američkog sporazumijevanja, koja će ići na uštrb manjih istočnoevropskih zemalja. Tome u prilog išla je i ocjena velikih ruskih vojnih manevara koji su simulirali NATO-ov napad s Baltika i upotrebu nuklearnog oružja u smjeru Varšave. Međutim, Obama administracija bila je uvjerena da je Evropa kontinent mira¹¹ i da nema potrebe za jačanjem nekih vojnih mjera, te da bi članice NATO-a prvenstveno trebale snažnije sudjelovati u Afganistanu, što se nije dogodilo.

Ukrajinska kriza, koja je kulminirala odbijanjem Janukoviča da potpiše sporazum s EU i da umjesto toga prihvati rusku pomoć od 15 milijardi eura pokrenula je lavinu prosvjeda koji su bili kombinacija spontanog dugogodišnjeg nezadovoljstva masa, ali sasvim sigurno i nekih izvanjskih aktera. Prisjećajući se velikih demonstracija u Rusiji 2011. godine, kada se u nizu ruskih gradova demonstriralo protiv manipulacija izvršenih na parlamentarnim izborima, Putin je u ukrajinskim oblicima demokratizacije vidio višestruke opasnosti. U prvom redu ideja o evroazijskom savezu, koju je nekoliko godina uporno zagovarao Putin kao pandan EU, rušenjem Janukoviča i opredjeljivanjem novih ukrajinskih vlasti za EU, padala je u vodu. Tu je bilo i strateško pitanje kako će izgledati sigurnost Rusije u novim uvjetima ako Ukrajina krene korak dalje u smjeru

¹¹ A. Applebaum, „Obama and Europe: Missed Signals, Renewed Commitment”, *Foreign Affairs*, septembar-oktobar 2015. pp. 37–8.

NATO-a, i na kraju, masovni protesti nisu u Moskvi mogli ostati viđeni kao dio izoliranog nezadovoljstva samo ukrajinskih razmjera, već su bili ocjenjeni kao nešto što bi se u određenoj situaciji moglo preliti i na Rusiju.

Stanoviti potezi novih vlasti u Kijevu (eliminiranje ruskog jezika, želja za rušenjem autonomije regiona i najavljena želja za raskidom rusko-ukrajinskog ugovora o stacioniranju ruske flote na Krimu), doveli su do ubrzane Putinove odluke da se ide na aneksiju Krima. Toj akciji koja je svakako prekršila norme međunarodnog prava, odredbe Završnog akta iz Helsinkija i Sporazum o jamstvima danim Ukrajini od strane velikih sila, Putin je pokazao svoju odlučnost da pokaže kako i Rusija ima svoj odgovor. To je bilo relativno lakše izvesti jer je i Krim još iz vremena carice Katarine bio ruski, to područje je tek jednim proizvoljnim dekretom Nikite Hruščova 1945. godine inkorporirano u Ukrajinu kao određeni „poklon”, iako je velika većina stanovništva na Krimu ruska. Samim tim i novo pripajanje, ili vraćanje Rusiji, proteklo je bez većih neprilika jer većina stanovnika nije i tako htjela živjeti u Ukrajini. Započnjanje vojnih akcija u području Donbasa otvorilo je, međutim, daleko složeniji problem i pojava dobro organiziranih separatista već sada navodi na zaključak da bi bez neke veće međunarodne akcije i ukupnih promjena to mogao postati novi „zamrznuti komflikt” poput: Pridnjestrovlja, Osetije i Abhazije.

Obamina administracija, iako nije smatrala Ukrajinu važnom točkom, ipak je, suočena s vojnom intervencijom Rusije, morala odgovoriti, kako zbog svoje javnosti, tako i kredibiliteta u NATO-u, pa je Ukrajini pružena financijska pomoć. Poslani su vojni savjetnici, a isto tako i pomoć u vojnom materijalu. Ostale članice NATO-a iz susjedstva, na čelu s Poljskom, zatražile su stacioniranje američkih vojnih snaga, jačanje NATO-a i pokazivanje odlučnosti koja Moskvu mora uvjeriti da je NATO spreman. S druge strane, široka paleta sankcija protiv Rusije, uz pad cijena nafte, trebali bi voditi tome da ruska politika prizna svoju pogrešku i da se uspostavi nekadašnji status quo iz čega mogu proizaći i novi odnosi između Zapada i Rusije.

To očekivanje je ovoga trenutka svakako preambiciozno. Ruska politika je svojom aktivnošću prema Ukrajini jasno pokazala želju da Zapad vidi gdje su granice ruskog popuštanja i, istodobno, da se time istakne da Rusija i dalje svoje susjedstvo smatra zonom od posebnog interesa, gdje ne želi NATO. Drugi razlog Putinove odlučnosti leži u onome što neki ruski analitičari ocjenjuju kao priliku da ruska elita, uspavana uspjesima posljednjih 12 godina prije uvođenja sankcija i nespremna da uvede reforme u rusko društvo, sada ponovno može pronaći izliku u sankcijama koje služe kao opravdanje za inertno ponašanje.¹²

¹² Tako npr. razmišlja Sergej Karaganov, jedan od vodećih ruskih stručnjaka za međunarodne odnose.
<http://www.russia-direct.org/>, 23 Sept. 2015.

Predsjednik Obama nastojao je u početku svog mandata resetirati odnos s Rusijom i vjerojatno je imao dobre namjere, ali su ga najvećim dijelom događanja oko Ukrajine spriječile u tome. Uvođenje sankcija Rusiji Americi je svakako mnogo lakše palo nego evropskim saveznicima koji su nekoliko puta zatražili ublažavanje sankcija, a naravno, pronašli su i načine da ih ipak nekako zaobilaze. NATO je pak dobio mogućnost da pokaže ponovno potrebu svog postojanja, uz napor da se ojača suradnja i da se makar u ovim uvjetima demonstrira potreba većeg izdvajanja za obranu, do onog naznačenog 2%, što zasada ispunjava svega pet zemalja članica.

Američko-ruski odnosi suočeni su sada sa zahlađenjem koje je moguće uspoređivati s onom fazom odnosa iz 60-ih godina, kada svaka strana promatra situaciju na bazi moguće opcije nultog rezultata, uvjerena da ima prostora za daljnje djelovanje i slabljenje suprotne strane. Amerika je uvjerena da raspolaže golemim unilateralnim primatom sile, da ima niz saveznika na raznim stranama svijeta i da može nastaviti s ovakvim smjerom svoje vanjske politike.

Rusija, na drugoj strani, osjeća posljedice sankcija, njezin privredni rast je usporen, vojni izdaci također su visoki, a i troškovi golemog broja izbjeglica iz Ukrajine dolaze na naplatu. No, ipak, Putin nije odustao od svoje omiljene koncepcije stvaranja evroazijskog saveza u kome on vidi priliku za tješnje razvijanje odnosa s nekima od bivših republika i, možda, za stvaranje nekog ekonomskog jezgra koje bi u budućnosti moglo biti atraktivno i drugim azijskim državama.¹³ Tu je, svakako, i šangajska inicijativa koju Rusija snažno podržava, tražeći i u toj skupini zemalja svoje saveznike, a BRICS je već dobila konture tijela u kojem Rusija vidi šansu za realizaciju političkih, ekonomskih i financijskih interesa. Sve to stvara dojam da unatoč sankcija sa Zapada Rusija nie izolirana i da može djelovati i dalje u smjeru stvaranja slike Rusije kao velike sile.

Popravljanje odnosa između SAD i Rusije zahtijevati će dugo vremena. Ukrajinska kriza, a s tim u vezi pitanje širenja NATO-a na Istok, biti će velika zapreka. Dva sučeljena strategijska pogleda, koje danas zastupaju SAD i Rusija, međusobno se isključuju. Za veliku većinu američkog političkog establishmenta rusko ponašanje u Ukrajini je neprihvatljivo, oni traže kažnjavanje Rusije i u svakom pogledu nastoje smanjiti značenje Rusije kao velike sile zalažući se za NATO-ova širenja. Još u vrijeme velike debate 1999: širiti NATO ili ne, iskusni George Kennan bio je protiv toga, tvrdeći da će širenje imati negativan efekt i da se radi o „tragičnoj pogrešci”. Oni koji su tada zagovarali neširenje pozivali su se na to da je Ru-

¹³ Na ruskoj strani često puta se tvrdi da je čitavu ideju evroazijske integracije ili saveza, zapad pogrešno shvatio kao neku vrstu obnove Sovjetskog Saveza ili instrument za konfrontaciju za Zapadom. Te zemlje imaju pravo osnovati vlastiti „oblik kooperacije, a u toj želji posebno prednjače neke bivše sovjetske republike koje traže novu formu međusobne suradnje”, A. Lukin, „What the Kremlin Is Thinking: Putin’s Vission for Euroasia”, *Foreign Affairs*, jul-avgust 2014, p. 89–90.

sija velika sila u opadanju, da se stalno smanjuje broj stanovnika i da ekonomija zasnovana na prodaji energenata ne može biti temelj za razvijanje novog ruskog statusa super sile, te da prema tome nema razloga širiti NATO.

Liberalna struja, koja je bila dominirajuća, zastupala je drukčije mišljenje. Po njima Evropa postaje jedinstvena i u tim novim okvirima treba postaviti i NATO kao institucionalnu spojnicu koja će povezati sve evropske države. Za neke druge bilo je značajnije da se u vrijeme tranzicije osigura stvaranje nacionalne vojne i sigurnosne sile, spojene s NATO-om, kao baze na kojoj će počivati novi postkomunistički razvoj Istočne Evrope. Nadovezujući se na te liberalne ideje i Obamina administracija postavila je širenje NATO kao izraz stvaranja demokratskih uvjeta u zemljama poput Ukrajine, te je spremna podržati daljni hod prema tom cilju, bez obzira na visoku cijenu.

Za rusku stranu u kojoj apsolutno dominira Vladimir Putin, kao neprekosnoveni lider i tvorac ruske strategije,¹⁴ tvrdi se na Zapadu da je svojim ponašanjem poništila sve norme međunarodne politike, da je to početak novog ruskog osvajanja Istočne Evrope (što stalno podgrijavaju čelnici baltičkih zemalja i Poljske) i da je jedina efikasna zaštita čvrst NATO bedem koji će zaustaviti Rusiju. Parola „Ukrajina danas, mi sutra”, trebala bi označiti dubinu opasnosti i potrebu da se dobije NATO-ova, odnosno američka pomoć u konfrontaciji s Rusijom.

Promatrano iz moskovskog ugla može se tvrditi da je sve ono što se događalo oko širenja NATO-a i njegovog približavanja bilo viđeno kao pokušaj zaokruživanja Rusije i sprečavanja njezinog rasta. Euroazijski savez bio je u Washingtonu viđen kao tijelo koje će pod rusku dominaciju staviti ostale članice i biti instrument pomoću kojeg će Moskva dobiti status velike sile. Gruzijaska epizoda bila je, također, na Zapadu ocjenjena kao ruska agresija, što sve zajedno nije nikako pomoglo da se odnosi normaliziraju. Rusko shvaćanje dubine krize između SAD i Rusije postalo je još izraženije u vrijeme ukrajinskih događaja kada je definitivno u Moskvi prevladao geopolitički smjer ocjene situacije.

Priče o širenju demokracije na Istok nisu nikada u službenoj Moskvi dobile neku prolaznu ocjenu. Putin, a i drugi ruski lideri, tvrdili su da je demokracija proces i da Rusija postupno ulazi u njega, te da će trebati vremena da se nadoknadi povijesno naslijeđe. S druge strane, oni nisu nikako priznavali da je NATO instrument kojim bi trebalo dopridonijeti demokraciji, posebno ne u blizini ruskih granica. Stoga su i početni ukrajinski nemiri izazvali uznemirenje kod Putina koji sasvim sigurno nije imao nikakvih

¹⁴ Među brojnim knjigama o Putinu i njegovoj politici posebno mjesto zauzima knjiga profesora Lyncha koji je nastojao zahvatiti svestrano Putinove političke poteze, utjecaj na okruženje i njegovo značenje za Rusiju. A. C. Lynch, *Vladimir Putin and Russian Statecraft*, Washington, 2011.

prethodnih planova o prisvajanju Krima ili animiranju stanovnika Donbasa da stvore separatističke tvorevine. Još za vrijeme Josipa Visarionoviča Staljina bilo je stvoreno uvjerenje da u sovjetskoj politici treba imati dva čvrsta orijentira: povijest i geografiju. Povijest je pokazivala otkuda Rusiji dolazi najveća opasnost: sa Zapada, geografija je točno zacrtala trase preko kojih se napadalo Rusiju (Poljska i u produžetku ukrajinski teritorij). Taj geopolitički rakurs bio je bitan i sve ono što Rusija nije učinila prilikom prvih faza širenja NATO-a, s najavom te mogućnosti u Ukrajini, Putin je odlučio brzo spriječiti. Činjenica da je ruska flota bila stacionirana u Sevastopolju i da je većina stanovnika prihvaćala ideju života u Rusiji omogućila je i brzu inkorporaciju Krimskog teritorija, za razliku od istočnog dijela Ukrajine koji je ušao u duboku ratnu agoniju.

Ti potezi imali su, svakako, i svoju unutarnjepolitičku dimenziju. Putin je pokazao većini svojih sunarodnjaka da Rusija želi biti velika sila, da on stoji na braniku njezinih interesa i da se i ruska politika može oslanjati na onu uzrečicu „slabe tuku, a jake poštuju”, bez obzira kakva je cijena svega toga.

Kako dalje?

U naznaci nekih novih rusko-američkih odnosa koji su ovoga trenutka na izrazito niskoj razini, može se utvrditi da će Ukrajina i NATO biti i dalje na vrhu liste problema od kojih treba započeti rješavanje odnosa i njihovo podizanje na višu razinu. To je ono što će vjerojatno morati činiti novi američki predsjednik jer je očito da Obama nema previše vremena, niti prostora za te promjene.

Kako izaći iz ukrajinske krize i započeti nove odnose između Rusije i SAD? Pitanje je više nego složeno s obzirom na dijametralno suprotna stajališta. Zapad inzistira na jačanju demokratskih procesa i pravu svake zemlje da samostalno izabere oblik rješavanja svojih problema, pa tako i sigurnosti. Iz toga proizlazi i mogućnost da Ukrajina aplicira za članstvo u EU i NATO-u. S druge strane, Rusija inzistira na poštivanju svog susjedstva što smatra vitalnim interesom i pridržavajući se geopolitičkih pouka iz prošlosti vidi dolazak NATO-a u Ukrajinu kao sigurnosnu prijetnju.

Neki američki stratezi svojedobno su tvrdili kako će čim Ukrajina uđe u NATO razgovor s Rusijom biti drukčiji. Toga je, naravno, svjestan i Putin i nema nikakvih izgleda da bi se njegov stav oko Ukrajine mogao radikalno promijeniti. Ono što bi, možda, Moskva mogla prihvatiti odnosilo bi se na neutralni status Ukrajine koja bi bila nešto poput Finske u godinama hladnog rata. Ukrajina bi mogla zatražiti prijem u EU (očito je međutim da bi za to trebalo mnogo vremena), ali bi mogla biti i članica Evroazijskog saveza. Zemlja bi se obvezala da neće tražiti prijem u NATO i to bi bila najbolja potvrda njezinog neutralnog statusa. Na Donbasu bi trebalo stvoriti uvjete za visok stupanj autonomije, slobodnu upo-

trebu ruskog jezika i specijalne odnose s Rusijom. Pitanje Krima za koje već danas niz zapadnoevropskih političara smatra da je riješen, a ruska strana se poziva na slučaj stvaranja Kosova, očito da je mnogo teže vidjeti rješenje koje bi zadovoljilo obje strane. Vjerojatno bi se trebalo jako mnogo promjeniti u svijetu i u odnosima između Rusije i Ukrajine, pa da Rusija vrati Krim.

Takvo, priznajemo, idealističko rješenje ne može se stvoriti bez američko-ruskog dijaloga, ali i EU koja bi imala što reći o tome, jer se ipak radi o evropskom kontinentu. U očekivanju rješenja obje strane s vremena na vrijeme organiziraju vojne manevre. Putin tvrdi da Moskva „vodi nezavisnu unutrašnju i vanjsku politiku i ne prodaje svoju suverenost što se nekima ne sviđa”. Podrška takvoj njegovoj politici je više nego očita. Prema istraživanju uglednog Levada Centra više od 80% ispitanih Rusa vjeruje da je Amerika prijatelja Rusiji, a čak 90% ispitanih uvjereni su da je Putinova politika dobra, unatoč teškoj ekonomskoj situaciji izazvanoj sankcijama.¹⁵

U američkoj slici Rusije i dalje vladaju tamni tonovi i teško je pretpostaviti da bi u skoro vrijeme moglo doći do neke druge slike. Rusko djelovanje u Siriji i najava antiterorističke koalicije iz različitih razloga ne odgovara američkoj politici i teško je pretpostaviti da bi to mogao biti neki motiv u aktiviranju suradnje.

U svakom slučaju hoće li se tretirati Rusiju kao veliku silu ili ne, ostaje činjenica da dvije države sa svojim položajem, saveznicima i nuklearnim arsenalom tvore značajan dio međunarodnih odnosa. Za svijet, kao i za te dvije države, bilo bi stoga neophodno da počnu s procesom resetiranja odnosa što bi svakako imalo globalan pozitivan utjecaj.

Iako se u prijašnjim fazama rusko američkih odnosa govorilo o suradnji i strateškom partnerstvu, utemeljen je i NATO-Rusija Savjet: ipak se pokazalo da je to sve bilo pretežito postavljeno kao demonstracija formalnih želja. Neki stvarni, konkretni potezi koji bi pokazali da se vodi dijalog i da se preko njega rješavaju konkretna pitanja je izostao. Rusko američki odnosi svodili su se na susrete na vrhu i najave novih odnosa, međutim, uz vrlo malo sadržaja koji bi mogao biti podsticajan za pravi dijalog. U isticanju vrijednosti koje dvije države zajednički dijele, najčešće se isticale konkretne oblike: američko korištenje ruskog teritorija za povlačenje iz Afganistana, rusko djelovanje prema Iranu kako bi se sjelo za pregovarački stol, korištenje ruskog utjecaja u Siriji kako bi se povuklo kemijsko oružje i općenito borba protiv terorizma. Međutim, sve to su bila ad hoc rješenja koja nisu nikako pokazala mogućnost neke stvarne kontinuirane suradnje, ili čak partnerstva, kako se to ponekad isticalo.

Onaj možda najbitniji dio rusko-američkih veza oblikovan u pregovaranju oko kontrole nuklearnog oružja, naslijeđen iz vreme-

¹⁵ D. C. Speedle

^h<http://perspectives.carnegie.org/us-russia/>, 20. October 201

na sovjetsko-američkih odnosa, već dugi niz godina nalazi se u za-
stoju. SAD su jednostrano izašle iz ABM sporazuma, a nije rati-
ficiran sporazum ICBT o zabrani nuklearnih eksperimenata. Tzv.
New START obje strane vide kao neadekvatan i spominju njego-
vo napuštanje, a u Rusiji jačaju glasovi onih koji traže napušta-
nje Ugovora o raketama srednjeg dometa (INF), pa čak i izlazak
iz Sporazuma o neširenju nuklearnog oružja (NPT).¹⁶ Samim tim
ovaj najstariji i najvažniji oblik pregovaranja između dvije vodeće
nuklearne sile dijeli sudbinu ukupnih američko-ruskih odnosa što
je višestruko opasno.

¹⁶ Ibid.